

БРАНКО ПАВИЋЕВИЋ

УВОДНА РИЈЕЧ

Оснивач модерне црногорске прозе, Стефан Митров Љубиша потиче из једног кутка наше земље у коме су стари облици друштвеног живота упорније и брижљивије чувани него у било ком другом подручју Црне Горе. Већ од почетка XV вијека Паштровићи су се са малим прекидима налазили под влашћу Млетачке Републике све до њеног пада 1797. године, уживајући под врховним суверенитетом Сињорије доста широке самоуправне повластице. Јединство ове аутономне области означавао је сабор, или збор паштровски, како се то даде видјети и из Љубишиних приповијести. Између засједања зборских, пословима читаве „комунитади“ управљала је „Банкада“ паштровска, састављена од четири судије, или суђе, двојице војвода и представника 12 паштровских племена. Они су заједно са „канцелијером“ зборским представљали сву власт у овом крају све донде док Французи ту аутономију нијесу укинули 1807. године. Тако је становништво Паштровића, као што је то био случај и са читавом Црном Гором, у тежњи да сачува свој етнички идентитет и какве такве услове за развој народног духа, било принуђено да се враћа на неке предфеудалне облике организације друштвеног устројства. Зато се код Паштровића, како то показује Љубишино цјелокупно књижевно дјело, борба за племенску аутономију, за очување племенских институција и старих обичаја идентификовала са тежњом за одбрану животне и националне егзистенције.

Бока Которска и Приморје нијесу никад кидали своје природне, историјске и етничке везе са Црном Гором, другим ријечима — јединство ових области има историјску потврду стољећа. Узалуд су туђински господари и асимилатори покушавали да ударе чврсто омеђене границе међу њима, све су то биле вјештачке баријере, које је становништво са једне и друге стране сматрало привременим, а од окончања морејског рата, крајем

XVII стољећа, то је постало јасно сваком ко је управљао поглед на ово подручје Балкана.

Наш велики писац о томе је исказао једноставнији суд од иког, рекавши да постоји „слободна Црна Гора“, сматрајући да напоредо са њом стоји и друга-неслободна, састављена од источних и сјевероисточних њених области под турском и приморских њених дијелова под влашћу аустријском. Читав тај простор и људи на њему, обичаји и навике, мисаоно-морална стварност, свеукупни живот и стремљења, пулсирају у Љубишиној прози као нераскидива цјелина, једноставно усмјерена ка заједничкој судбини и бољим изгледима за будућност.

Иако је Стефан Митров Љубиша био представник грађанске класе, политичар са истакнутом улогом у национално-политичким и страначким превирањима шездесетих и седамдесетих година прошлог стољећа, као писац није унио грађанство у своју литературу. Он то није учинио добрим дијелом због тога што грађанство у крају из кога је потекао још није било досегло просјечну европску идејно-политичку и национално-политичку мјеру. Стога је он у своју литературу унио један други свијет, који је, по његовом осјећању, био стварни носилац народног духа, свијет који је представљао синтезу нашег историјског бића. Љубиша је у своју литературу унио обичне људе Црногорског приморја и Црне Горе, људе који су својим умом, а чешће својом оружаном руком били у стању да савладају велика животна искушења и, истовремено, у својим једноставним резоновањима прихвате велике инспирације епохе која је настајала на рушевинама туђинске власти на Балкану. То је био онај прикривени ритам историје, који је Љубиша осјетио и спознао до границе коју су му вријеме и простор дозволили.

Проза Стефана Митрова Љубише досегла је до највећих висина књижевне ријечи српскохрватског језика крајем прошлог вијека, у првом реду зато што је била умјетнички истинита. Његови ликови дјелују увјерљиво, па и кад их ставља, додуше врло ријетко, у ситуације с ону страну стварних људских моћи. То је случај са најпотпунијим ликовима његове прозе: са Кањошем, Вукцем, са трагичном љепотицом Гордом и изнад свега са прегаоцем античког типа — попом Андровићем. Без претјеривања се може рећи да је Љубиша вјерно насликао сва главна обиљежја свог краја, дух свога народа и свога времена, супротстављајући га надмоћи власти туђина и његовим рафинираним тежњама.

Кад је отпочео да објављује прва своја дјела, књижевна критика у свим југословенским земљама запазила је и истакла богатство израз а Љубишине прозе. Та мала лексичка ризница коју је Љубиша унио у литературу потицала је са раскошног врела народног говора Црне Горе и Црногорског приморја. Тиме је наш велики писац, више, можда, него ичим другим, допринио да се онемогуће покушаји отуђивања нашег народа. Иако је ово обиљежје Љубишине прозе наша књижевна критика запазила на

вријеме, мора се напоменути да његово литерарно стваралаштво и његов несумњив утицај на развој осталих југословенских националних литература још нијесу до краја испитани и историјски оцијењени.

Сасвим је сигурно да ће наши књижевни историчари и теоретичари, полазећи од начела модерне науке, испитати све историјске елементе који су прожимали наше културе, спајали наше земље и народе. У том смислу, Стефан Митров Љубиша заузима посебно мјесто у југословенској историји XIX вијека.

*

Отварајући и поздрављајући овај научни скуп, увјерен да дијелим осјећање свих учесника, желим да искажем дубоко поштовање за књижевно и животно дјело Стефана Митрова Љубише, очекујући са пуним разлогом да ће ваша нова освјетљавања пишчевог стваралаштва и живота допринијети плодотворнијем присуству његовог дјела и његових историјских порука у савременим тежњама и стремљењима црногорске културе и култура других југословенских народа.

